

УДК 355.02(438.14)“192/193”

О. П. Степанчук

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ТА КОМАНДУВАННЯ ВІЙСЬКА ПОЛЬСЬКОГО ЩОДО УКРАЇНЦІВ ХОЛМЩИНИ В 20–30–х РОКАХ ХХ ст.

Автор статті досліджує процес мілітаризації польської влади в 30-х роках ХХ ст., аналізує проекти та плани польської військової еліти щодо колонізації українського населення Холмщини, розкриває тему військового осадництва та дискримінації військовослужбовців українського походження в польській армії. Автор доходить висновку, що національна політика польської адміністрації та командування Війська Польського в міжвоєнний період, щодо українського населення Холмщини була вкрай радикальною і націоналістичною.

Ключові слова: колонізація, ревіндикація, осадництво.

Починаючи з 1926 року в політичному житті Польщі почав поглиблюватися процес інтенсивного відходу від засад буржуазної парламентської демократії. Так звана «Квітнева» Конституція запровадила політичний устрій, який опирався на значне посилення влади президента і зменшення ролі виконавчої влади, відтак гасла тоталітаризму серед правлячого табору пілсудчиків ставали щораз популярнішими. На практиці це означало впровадження військової дисципліни в суспільно-політичному житті держави.

Вагомий внесок в дослідження зазначеної теми зробив польський науковець українського походження Г. Купріянович, дослідивши проекти розв'язання українського питання на Холмщині в другій половині 30-х років [1 с. 99-118]. Політику Міністерства військових справ щодо національних меншин проаналізував Й. Левандовські [2].

З приходом до влади генерала Ридз-Сміглого в 1935 році почалась справжня мілітаризація державного управління всіх рівнів. Так на посаду державного секретаря в Міністерство віровизнань і публічної освіти було призначено військового аташе у Парижі полковника Єжи Фелка-Блешинського; в Міністерство рільництва і реформ рільничих полковника Дзюгая; Люблінським воєводою майора Єжи А. де-Тремекера. Поступово військові зайняли більшість цивільних урядових посад, а командувачі військовими округами не тільки втручались, але й визначали політику адміністрації воєводства.

Для вирішення цілого спектру державних проблем від військово-стратегічних до сільсько-господарських, уряд Польщі ще з початку 1920-х років розробив програму військового осадництва. Згідно з цією програмою на східних ново-набутих землях вирішено було розселити «селекціонований елемент». Ідеалом осадника мав бути селянин-воїн. В такий спосіб мали бути вирішені проблеми перенаселення в центральній частині Польщі, допомога колишнім солдатам-учасникам боротьби за незалежність, які не мали певної професії та ін. Але основним мотивом військового осадництва на «східних кресах» був військово-стратегічний. Керівник окремого відділу солдатського осадництва при Міністерстві справ військових капітан Є. Ідзіковський так пояснював потребу осадництва: «Найважливішим з точки зору військової проблеми є справа безпеки важливіших стратегічних пунктів, а також лінії кордону. Обсада стратегічних пунктів відданим державі елементом створить довготривалі вартості, які оцінять прийдешні оборонці кордонів» [3, т. 800].

За офіційними даними зі всієї площі розparcelьованої землі, тобто землі колишніх землевласників-магнатів, яка дорівнювала 2325,9 тис. гектарів, в 1919-1935 роках 7900-м військовим осадникам було виділено 143 тис. гектарів, що склало 6,1% всіх земель. Серед осадників було 3221 рядових (40,7%), 3347 під-офіцерів (42,3%), 1256 офіцерів (15,8%), 94 генерали (1,2%). Середня площа наділу становила 27 гектарів [4, с. 174].

Чи не найважливішими завданнями програми військового осадництва були колонізація українського населення, серед якого польські військові повинні були жити і працювати, та зміцнення «польськості» на цих землях. Реалізація цих планів на Холмщині: «...буде мати завдання створювати скупчення польського населення на теренах замешкання національно і політично активних українців, а також виривання з русинських осередків і розпорошення далеко серед польського населення «конвертитів» [1, с. 115].

Хоча програма осадництва всіляко підтримувалась і заохочувалась польською владою, але окрім збурення серед селян, поглиблення прірви в стосунках між поляками і українцями, вона не принесла бажаних результатів та не набула значних розмірів. Так на Холмщині, всього лиш 2357 родин осіли на постійне мешкання. Багато осадників-офіцерів не обробляли землю, а віддавали її в оренду. Інші, для яких сільське життя і робота в полі були не знайомі і обтяжливі, просто покинули легко набуту землю [4, с. 175].

Однією з чергових антиукраїнських акцій влади під егідою Війська Польського, яка мала значний розголос, стала так звана «ревіндикація шляхти загородової». Теоретичне обґрунтування акції було таким: протягом багатьох століть на українських землях осідала значна частина поляків. З часом, під впливом чужих націй, нащадки тих колоністів-осадників були асимільовані і українізовані. Отже, вони забули про своє польське шляхетське походження. Як пояснювали військові, причина цього криється в необізнаності польського суспільства, в атмосфері загальної демократизації життя, ліберальних поглядах, які не сприяли «приділенню належної уваги «шляхетському елементу». Стверджувалось також, що: «...шляхта загорова втратила почуття польської національної свідомості і є атакована українським націоналізмом» [5, с. 179].

За підрахунками армійського командування, кількість «шляхти загородової» на східних теренах становила до 10% населення. Зокрема, на території Холмщини було зареєстровано 4,5 тис. осіб які заявили про своє «шляхетське» походження і вступили до організованого владою Союзу шляхти загородової. Стати «шляхтичем» було неймовірно просто: треба було подати які-небудь метричні свідоцтва, що підтверджували існування далеких родичів-поляків, або мати прізвище з «шляхетним» закінченням. Основна вимога – перехід на римо-католицьке віровизнання та польську національність, тобто ополячення і окатоличення в чистому вигляді. Для координації роботи був створений, окрім вже згаданого Союзу, Комітет у справах шляхти загородової [4, s. 175].

Українське населення було дуже неприхильно налаштоване до дій польської влади в цьому питанні. Поступово під проводом православного духовенства і українських вчителів, спротив набув більш організованого характеру. В основному, селяни бойкотували господарства членів Союзу шляхти загородової, палили їхні будівлі, скирди збіжжя, інколи били їх [5, s. 185].

Слід зазначити, що цивільна адміністрація до згаданої акції Війська Польського ставилась байдуже. Зате дії армії викликали опір не тільки українського суспільства, а й деякої частини польського. Нащадки справжніх шляхетських родів, «уродзоні» шляхтичі були занепокоєні появою якихось «шляхтичів-хлопів». На неодноразові звернення польської шляхти до органів державної влади з цього питання, Комітет у справах шляхти загородової був вимушений відповісти, що справа не стосується надання новоспеченій «шляхти» пільг і привілеїв, а вся акція проводиться виключно для зміцнення польськості на «східних кресах». Все ж під тиском польського суспільства вона була призупинена, а влітку 1938 року керівництво Комітету вимушене було припинити і організаційний ріст союзу [5, s. 187].

Найбільшого розмаху втручання Війська Польського в життя держави набрало в сфері національних відносин. Національне питання в Речіпосполитій Польській в міжвоєнний період було однією з найістотніших державних проблем, адже майже третина населення Польщі були громадянами непольської національності, тому не дивно, що останні чотири роки перед Другою світовою війною предметом особливої уваги військових стала національна політика, яку вони розглядали передусім, як проблему зовнішньої і внутрішньої безпеки держави [2, с. 16].

В зв'язку з географічним положенням Польщі, національна проблема тісно була пов'язана з військово-стратегічними планами Генштабу Війська Польського. Східні землі становили важливий військовий плацдарм. Згідно з концепцією вищого військового командування РП війна з СРСР була неминучою, а тому потрібно було морально приготувати «східні креси», боротьба за які мала бути запеклою. Варто зауважити, що національна проблема в Речіпосполитій Польській – то перш за все питання слов'янських меншин (українців і білорусів). У зв'язку з тим, що українців у Польщі було близько 15% населення, то й основний наступ влади був спрямований на них [5, s. 165].

Перш за все армійське командування звернуло увагу на свої власні кадри: в середньому 30% солдат Війська Польського були непольської національності. Для держави така ситуація була дуже загрозливою, бо значно послаблювала силу армії та згуртованість її рядів.

Кількісний склад Війська Польського за національною ознакою [5, s.168]

Національність	Кількість	
	1936 рік	1937 рік
Поляки	156116	154310
Українці	22960	24319
Євреї	12169	13430
Білоруси	10213	10566
Німці	1960	1608
Інші	955	895

Тому командування намагалось полонізувати солдат слов'янського походження. Хоча й декларувалась рівність між військовослужбовцями з національної точки зору, але фактично до солдат-неполяків застосовувалась дискримінаційна політика. Рекрути-неполяки не допускались до технічних родів військ (авіація, морфлот, зв'язок тощо), вони не могли навіть бути снайперами і т.п. Тільки 5% випускників полкових під-офіцерських шкіл могли бути представниками нацменшин. Армійські підрозділи мали обмеження кількості солдат непольської національності (від 10% до 50% загального складу), а командири цих підрозділів могли використати їх тільки для виконання другорядних завдань.

Комплектування військових частин проводилось таким чином, що українці несли службу на заході країни, а німці, наприклад, на сході, в корпусі охорони прикордоння (КОП). Українці з Люблінського воєводства могли служити тільки в одній частині, щоб виключити можливість їхнього спілкування з більш національно свідомими галичанами та волинянами. В повсякденному спілкуванні солдат, навіть між собою, заборонялось вживання української мови. Щоправда, після короткої армійської служби солдати, повернувшись додому, швидко позбувались «польської машкари» [5, s. 169-170].

Щодо цивільного українського населення Люблінського воєводства також були розроблені плани і проекти вирішення українського питання. Вони були представлені і обговорені на з'їзді, який відбувся 31 січня 1935 року в приміщенні Люблінського воєводського управління. Спільно з представниками цивільної

адміністрації на чолі з воєводою Ю. Ружницьким, у ньому взяли участь і командувач Округу II Корпусу (ОК-II) генерал-бригади М. Сморовінський зі своїми офіцерами. Заслухавши промову стосовно українського питання на теренах воєводства, військові запропонували свою жорстку і радикальну програму дій. Капітан В. Міховський у своїй промові наголосив: «Держава мусить позбутись шкідливої для себе широкої і безпідставної толерантності. В ім'я власного майбутнього вона мусить на терені Холмщини цілком ліквідувати питання української меншини, або принаймні звести їх до ролі дрібного питання, яким є справа чеських колоністів на Волині чи німецьких у Холмському повіті» [6, s.387-388].

Чергова конференція за участю воєводи і командуючого ОК-II, присвячена українському питанню, відбулась 29 травня 1935 року. На ній обговорювались питання правового статусу осадництва та зайняття виключно поляками посад вчителів, гмінних урядників та шляхових наглядачів. Військові сміливо і рішуче взяли за найбільш дражливі справи: 11 грудня 1936 року був створений Координаційний комітет при командуючому ОК-II, який розповсюджував свою діяльність на південно-східні повіти Люблінського воєводства і на Волинське воєводство. На чолі комітету став командуючий ОК-II генерал М. Сморовінський, а виконавчим його органом був визначений штаб окремої референтури військової безпеки ДОК-II, яким керував підполковник З. Крогульський. Безпосереднім керівником акції на Холмщині був командир 3-ої дивізії піхоти Легіонів генерал Б. Ольбрихт, а з 21 березня 1938 року полковник М. Турковський. Окрім військових до комітету ввійшли представники багатьох польських громадських організацій обох воєводств, урядовці місцевих адміністрацій і професори Католицького університету в Любліні [1, с. 108].

27 жовтня 1937 року генерал Б. Ольбрихт видав наказ про розробку повітових і воєводського планів колонізаційної акції. Такий план був розроблений і отримав назву «Основні моменти колонізації Холмщини».

В наказі про початок проведення акції колонізації, ген. Ольбрихт зазначав, що українське населення за ступенем відданості православ'ю можна умовно розділити на три категорії: «...такі, які можуть бути переведені на католицький обряд; такі, що є сильно прив'язані до православ'я, але тим часом не є національно-свідомими русинами; такі, що є під цілковитим впливом українських націоналістичних або комуністичних партій...», але засадничим моментом було визначення православних Холмщини, як зросійщених поляків. Відповідно до кожної з цих категорій пропонувалось застосовувати різні методи впливу, аби «...повернути їх в лоно материнського костелу». Також була ретельно розроблена програма: «...щоб праця різних чинників в терені не була хаотична і непродуктивна повинен бути створений для всієї Холмщини, і для окремих її повітів план дій. Такий план має бути опрацьований на кількадесят років, повинен передбачати сили і засоби, які можуть бути ужиті в терені, і мусить бути правильно реалізованим нинішніми і майбутніми представниками влад адміністративних, військових, учительства, духовенства, польських суспільних організацій...» [5, s. 289].

В реалізації національної політики не даремно значну увагу було приділено питанням віросповідання. Польська тогочасна публіцистика окреслювала роль православної церкви як: «...найсильніша твердиня окремішності українців і двигун їх національної свідомості». Згідно з розробленим планом, передбачалось колонізувати православ'я: виголошення проповідей, звернення духовних до оточуючих, релігійне навчання повинно було відбуватись польською мовою, але служба відправлялась церковнослов'янською. Оплата вірними відправи за римо-католицьким обрядом була значно меншою, ніж за православним, що було досить важливим для селян, які жили в бідності. Змішані шлюби допускались лише за умови, що діти будуть хрещені в католицькому костелі [7, с. 191].

Найважливішим завданням Координаційний комітет вважав ліквідацію православних церков і каплиць, а також так звану «релігійну ревідикацію», або «навернення» православного українського населення на католицизм. Стверджувалось, що найпевніший засіб колонізації є прийняття католицизму латинського обряду, вважаючи за синонім польськості римо-католицьке віровизнання. Шляхом асиміляції мало бути об'єднання релігійного життя різних визнань. Координаційний комітет через релігію намагався провести колонізаційний вплив на «зросійщений елемент».

Для цивільної адміністрації був також опрацьований широкий спектр завдань: організувати гміни так, щоб поляків в них була переважна більшість; земельні наділи по програмі «парцеляції» надавати лише католикам і то лише з західних повітів Люблінського воєводства; підтримувати українську еміграцію, але одночасно стримувати польську; виселити всіх українців до Радянського Союзу або до суто польських повітів.

Люблінський воєвода Ю. Ружницький говорив: «Роль церкви має відповідати стану польської державної ідеї, навіть більше бути чинником, що творить в душі цієї ідеї, об'єднувати громадян в першу чергу з Державою Польською, а відносно Люблінщини має бути чинником колонізаційним» [8, с. 270].

Після 1935 року розпочалось активне знесення православних церков, а в 1938 році досягло свого апогею. Загалом до половини липня 1938 року на Люблінщині було ліквідовано 162 об'єкти православного релігійно культу. До їх знищення залучались військові підрозділи саперів, Корпусу охорони прикордоння, а також члени місцевих загонів пожежної охорони, молодіжних польських організацій та інші. Всі акції відбувались під охороною поліції [9, с. 170].

У рамках ревідикаційно-колонізаційної акції проводились дискримінаційні дії щодо громадян православного віросповідання: їх звільняли з посад, відбирали у них ліценції на право займатися підприємницькою діяльністю тощо. Селянам-православним не дозволяли набувати землю за програмою так

званої «парцеляції», поки вони не перейдуть на римо-католицьке віросповідання. Частими були випадки, коли землю, що раніше була ними придбана і деякий час оброблялась, примусово вилучали.

Як і всі акції, які проводила адміністрація під керівництвом армійського командування, ревіндикаційно-полонізаційна акція окрім обурення не тільки українського населення, але й поляків, які попри намагання влади, все ж дізнавались про неї, не дала відчутних результатів. Згідно з офіційними даними тільки 10% православних перейшло на римо-католицизм та й то головним чином в Томашівському, Білгорайському та Грубешівському повітах. Навіть такий відсоток викликає сумніви, бо наприклад в Замойському повіті за 15 місяців проведення ревіндикації на римо-католицьке віросповідання перейшло всього 289 осіб, або 4,8% православних того регіону [10, с. 238].

На останній конференції, що відбулася 23 лютого 1939 року в Люблінському воєводському управлінні було констатовано провал політики ополячення щодо українського населення. Воєвода А. де-Трамекор у своїй промові сказав: «Баланс цієї політики за 17 років закінчився від'ємним сальдо. Не витримала вона життєвих випробувань і через те піддалась частковій ревізії за мого попередника, але на мій погляд її стан є виразно негативним [11, с. 2].

Був створений черговий і останній план ополячення українського населення Холмщини. Основна ідея плану – укріплення обороноздатності держави шляхом зміцнення польськості на тих теренах. Для цього передбачалось досягти: «...значного збільшення, особливо в надбужанських повітах, польського стану осілости і зміни типу тамтешнього населення» [11, с. 11]. Передбачалось остаточно звільнити українців (і німців) з громадських постів і посад у важливих приватних підприємствах Люблінського воєводства [12, с. 43-46]. Воєвода стверджував: «Сьогодні ані українець, ані німець не може бути прийнятий на роботу до громадської установи. В Люблінському воєводстві немає місця для українців». Остаточне вирішення українського питання повинно було охопити тих українців: «...які вже виявили свій руйнівний запал, особливо під знаком ОУН і КПЗУ, а також, що працюють в галузевих службах, які мають особливе значення з точки зору воєнної безпеки [11, с. 9-10]. Планувалось в 1940 році: «...довести до кінця чистку національно-змішаних теренів і остаточно завершити програму в масштабах воєводства в 1941 році [1, с. 117].

Завершальний етап репресій проти українського населення Холмщини розпочався напередодні Другої Світової війни, влітку 1939 року. Тоді було заарештовано і ув'язнено до табору Береза Картузька видатних українських діячів О. Рочняка, Ш. Любарського та інших. Звільнились вони тільки у вересні 1939 року після того, як табір залишила польська охорона [13, с. 5].

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що національна політика польської адміністрації та командування Війська Польського в міжвоєнний період, щодо українського населення Холмщини була вкрай радикальною і націоналістичною. Люблінське воєводство стало своєрідним полігоном для її випробовування і реалізація цієї політики набула крайніх форм. При цьому влада не гребувала вживати проти мирних і в своїй масі лояльних громадян репресії, залякування, економічний тиск і дискримінації.

Командування Війська Польського, ставлячи перед собою цілком закономірні завдання щодо зміцнення обороноздатності Польщі, натомість своїми діями сіяло ненависть до влади та викликало вороже ставлення до держави в своєму майбутньому тилу. Недарма вже у вересні 1939 року солдати непольської національності (в основному українці і білоруси) залишали свої військові частини і йшли додому, мотивуючи це тим, що їм немає за що воювати [7, с. 718].

І головне – український народ, який вже в 1918-1919 роках створив і захищав протягом восьми місяців у війні зі значно сильнішою Польщею, правову державу з дієвою адміністрацією і бойовою армією, просто не міг піддатись асиміляційним експериментам, не кажучи вже про денационалізацію.

Джерела та література

1. Надбужанщина: Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина та Підляшшя; (історично-мемуарний зб. наук праць / наук. ред. Мартинюк М.), Т.1., – Нью-Йорк., 1986. – 960 с.
2. Lewandowski J. Materiały Ministerstwa Spraw Wojskowych o polityce narodowościowej wojska w latach 30-tych / J. Lewandowski // «Zeszyty naukowe Wojskowej akademii Politycznej. Seria Historyczna» №8 (29), W., 1963 – S. 14-21.
3. Centralny Archiwum Wojskowy: Referat kpt. E. Idzirowskiego z 14 kwietnia 1936 r., Gabinet, t. 800;
4. Madojczyk Cz. Burzazajyno-obszarnicza reforma rolna w Polsce 1918-1939. / Cz. Madojczyk – W., 1956 – 204 s.
5. Stowecki P. Następcy komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzną Drużej Rzeczypospolitej w latach 1936-1939 / P. Stowecki – W., 1969 – 379 s.
6. Archiwum Państwowe w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski Wydział Ogólny, sygn. 430
7. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х років: документи, матеріали, спогади. У 3 т. / Упорядн. Ю. Сливка. – Львів, Т.3. – Л., 1996. – 360 с.
8. Archiwum Państwowe w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski Wydział Ogólny, sygn. 360 s.
9. Жуків Б. Нищення церков Холмщини в 1938 році / Б. Жуків // Україна і Польща між минулим і майбутнім. – Л., 1991 – 248 с.
10. Zaborski B. Lichba i rozmieszczenie mieszkancow Polski wedlug jenzykow i wyznaw / B. Zaborski // Sprawy Narodowocziowe, №1-2, 1937 – 276s.;
11. Archiwum Państwowe w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski Wydział Ogólny, sygn. 429, s. 2
12. Horoch E. Plan eliminacji Ukraińcow ze sluzb publicznych i wazniejszych galezi własności prywatnej w wojewodztwie lubelskim w latach 1939-1941 / E. Horoch – W: Pogranicze., op., 1939 – 58 s.
13. Холмська земля. – 1944. – №11. – С. 5.

Степанчук О. П. Национальная политика польской администрации и командования Войска Польского относительно украинцев Холмщины в 20–30-х годах XX в.

Автор статьи исследует процесс милитаризации польской власти в 20-30-х годах XX в., анализирует проекты и планы польской военной элиты относительно колонизации украинского населения Холмщины, раскрывает тему военного осадничества и дискриминации военнослужащих украинской национальности в польской армии. Автор приходит к выводу, что национальная политика польской администрации и командования Войска Польского в межвоенный период по отношению к украинскому населению Холмщины была крайне радикальной и националистической.

Ключевые слова: колонизация, ревиндикация, осадничество.

Stepanchuk O. P. National policies of Polish administration and command of the Polish Army about Ukrainians from Holmschina in 20-30-years of XX century

The author researches the process of militarization of the Polish government in 30 years of the twentieth century, analyzes the projects and plans of the Polish military elite about polonization of the Ukrainian population of Holmschina, reveals the theme of military colony and discrimination of Ukrainian soldiers in the Polish army. The author concludes that the national policy of the Polish authorities and command of the Polish Army in the interwar period over the Ukrainian population of Holmschina was extremely radical and nationalistic.

Keywords: Polonization, revindykatione, colony.

УДК 391.98 (477)

О. В. Тєвікова

ОБРЯДОВІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 рр.)

У статті досліджуються основні традиції, свята та обряди українського населення 1953-1964 рр., аналізується складна взаємодія державної обрядотворчої політики та народної святкової традиції, а також вивчаються трансформаційні й інноваційні процеси, що відбувалися в цій сфері.

Ключові слова: традиції, свята, ритуали, обрядовість, обрядотворча політика.

Традиції, свята, звичаї, церемонії, ритуали складають цілісну святково-обрядову сферу суспільного життя, охоплюючи відносини між людьми в межах родини та соціальної спільноти. Обрядовість становить невід'ємну частину існування та розвитку суспільства. Вона виникла на найдавніших етапах історії людства й охопила всі сторони його повсякденного буття. Свята й ритуали виконують фундаментальні суспільні функції: за їх допомогою передаються від покоління до покоління набутий досвід і моральні норми, формується світогляд, здійснюється соціалізація та інтеграція суспільства. Ця сфера вміщує соціально-психологічні та емоційні зв'язки між людьми, забезпечує самовідтворення культурно-соціальної дійсності на повсякденному рівні життя. Народні традиції також виконують важливу стабілізаційну функцію. Характерною рисою обрядів є усталеність, але не статичність. Саме тому вони становлять одну з найважливіших етноутворюючих складових, володіють великим потенціалом для зміцнення національної єдності.

Для розуміння сутності й особливостей святково-обрядової сфери українського суспільства важливо дослідити її стан впродовж періоду трансформації суспільно-політичного ладу, що відбувалася в добу хрущовської «відлиги» (1953–1964 рр.).

У науковому плані українська святково-обрядова традиція на побутовому рівні досліджена фрагментарно або досить узагальнено. Перші спроби вивчити цю сферу життя суспільства зробили радянські науковці. Серед них Г. Горобець [1], Є. Зазерський [2], В. Зінич [3] та ін. Автори описували масові народні свята, сімейні торжества, що мали місце в житті радянського населення. Значна увага приділялась новим обрядам, які з'явилися у досліджуваний період. Велика кількість наукових розробок присвячена вивченню окремих аспектів обрядовості. Зокрема, Н. Здоровега [4] та В. Борисенко [5] докладно проаналізували обрядовість сімейно-побутового циклу, а святковість календарного циклу вивчав О. Курочкін [6].

Як бачимо, радянськими вченими розглядалися різні прояви обрядової сфери суспільства, але їхні наукові дослідження характеризувалися некритичним підходом до висвітлення історичної дійсності, заідеологізованістю, тенденційністю, акцентуванням уваги на комуністичних святах і тавруванням традиційних форм обрядовості через наявність в останніх релігійних пережитків чи національного компоненту. Здебільшого автори зосереджувалися на здобутках і перемогах радянської системи й оминали проблеми та негативні наслідки, зумовлені заміною традиційних народних звичаїв новими радянськими ритуалами.

В умовах незалежності України характер досліджень кардинально змінюється. Об'єктом наукових пошуків стають не ідеологічні чи політичні чинники, а соціальні та духовні аспекти життєдіяльності суспільства. Серед сучасних доробків варто виділити монографію М. Юрія [7], у якій уперше порушуються питання втілення у святах і обрядах архетипів української національної самосвідомості. У значній кількості